

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

9/s (3) 2023

2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/9 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодида Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Шарипов Шоҳруз Фахриддин ўғли</i> ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАРДА ХУСУСИЙЛАШТИРИШ СИЁСАТИ ТАРИХИ	9-14
<i>Хо'jamuratov Umarjon Rustamovich</i> O'ZBEKISTONDA QISHLOQ XO'JALIGINI RIVOJLANISH BOSQICHLARI.....	15-22
<i>Raxmanov Zafar Odilovich, Aloxunov Alisher Axmadjonovich</i> FARG'ONA VODIYSI YODGORLIKLARIDA ANIQLANGAN TAMG'ALI SOPOL IDISHLAR.....	23-26
<i>Mirhakimova Feruza Xoldorjon qizi</i> МАНМУДХО'JA ВЕНБУДИЙ УY МУЗЕYI ТАРИХИ	27-31
<i>Жабборова Ойдина Ихтиёржон қизи</i> XX АСРНИНГ 20-30 ЙИЛЛАРИДА МАҲАЛЛИЙ ТАРАҚҚИЙПАРВАРЛАР ТОМОНИДАН ИҚТИДОРЛИ ЁШЛАРНИ ГЕРМАНИЯГА ЎҚИШГА ЮБОРИЛИШНИНГ ТАШКИЛ ҚИЛИНИШИ.....	32-35

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Эшов Мансур Пулатович, Насырходжаева Дилафруз Сабитхановна</i> ЯШИЛ ИҚТИСОДИЁТ КОНЦЕПЦИЯСИ ВА УНИНГ ШАКЛЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ	36-43
<i>Шадманов Эркин Шеркулович</i> МЕТОДОЛОГИЯ ОЦЕНКИ ВЛИЯНИЯ ДЕТЕРМИНАНТ ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ НА ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ	44-52
<i>Асатуллаев Хуршид Сунатуллаевич</i> ДАВЛАТ ФИСКАЛ (БЮДЖЕТ-СОЛИҚ) СИЁСАТИНИНГ ИҚТИСОДИЙ ЎСИШ ВА БАНДЛИККА ТАЪСИРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....	53-60
<i>Кулибоев Азамат Шоназарович</i> ДАВЛАТ ТИББИЁТ ТАШКИЛОТЛАРИНИ БЮДЖЕТДАН МОЛИЯЛАШТИРИШ ЖАРАЁНИ ТАҲЛИЛИНИНГ НАЗАРИЙ-УСЛУБИЙ ЖИҲАТЛАРИ.....	61-68
<i>Razzaqova Durdon Adashboy qizi</i> IQTISODIYOTNI RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA BUXGALTERIYA DASTURINING AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI.....	69-76
<i>Muminova Elnorahon Abdulkarimovna, Uraimjonov Azizbek Raxmonjon o'g'li</i> YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARINING O'RNI	77-86
<i>Эргашев Отамурод Тоштемурович</i> КИЧИК БИЗНЕСНИ МОЛИЯ-КРЕДИТ МЕХАНИЗМЛАРИ ОРҚАЛИ ҚўЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ Йўналишлари.....	87-93
<i>Matyoqubova Dilfuza Olimboyevna, Qobulov Ozodbek O'ktamboy og'li</i> MINTAQALARDA GLOBAL OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGI VA QISHLOQ XO'JALIGINI RIVOJLANTIRISHDA TADQIQOTNING O'RNI	94-97
<i>Isaqova Zebo Murodovna</i> DAVLAT BOSHQARUVI TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA LOYIHA BOSHQARUVI STANDARTLARI INTEGRATSIYASI.....	98-104
<i>Улашов Алибой Рашид ўғли</i> ҚОЗОҒИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИҚТИСОДИЁТИНИ РИВОЖЛАНИШИДА МИНТАҚАВИЙ ТАФОВУТЛАРНИНГ ЎРНИ	105-113

<i>Матюсупов Бунёд</i> АҚЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ТУРИЗМ ДЕСТИНАЦИЯЛАРИ ВА ШАҲАРЛАРДА САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ	1114-123
<i>Мухитдинова Камола Алишеровна</i> ИҚТИСОДИЁТДА ИНВЕСТИЦИОН ФАОЛИЯТИ ВА УНИ БЕЛГИЛОВЧИ ОМИЛЛАР	124-131
<i>Ҳакимов Ҳакимжон</i> ДАВЛАТ ҚИММАТЛИ ҚОҒОЗЛАРИ БЎЙИЧА ДАРОМАДЛИЛИК ЭГРИ ЧИЗИҒИНИНГ ШАКЛЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ	132-141
<i>Achilova Ramziya A'zamovna</i> ISHCHI KUCHI VA UNING BANDLIGI	142-149
<i>Nasriddinova Dildora Shukrullayevna</i> OLIY TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDA MARKETING TADQIQOTLARINI TAKOMILLASHTIRISH VA MODELLARINI YARATISH	150-157
09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
<i>Hayridinov Abbosxon Anvarovich</i> YOSHLAR ORASIDA MAFKURAVIY TAHDIDLARNI OLDINI OLIHDA HUQUQ TARTIBOT ORGANLARINING VAZIFALARI	158-162
<i>Jurayev Alisher Tulqinboyevich</i> TA'LIMGA OID DAVLAT SIYOSATINI AMALGA OSHIRISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLARNING IJTIMOY AHAMIYATI	163-170
<i>Бекбаев Рауф Рустамович</i> ТРАДИЦИОНАЛИЗМ В ФИЛОСОФИИ КОНФУЦИАНСТВА.....	171-176
<i>Qayumova Aziza Toshmuradovna</i> IBN XALDUNNING SOSIOLOGIK QARASHLARINI O'RGANISHNING METODOLOGIK JIHATLARI.....	177-183
<i>Shokirov Mubin Rustamovich</i> MILLIY O'ZLIKNI ANGLASHDA TARIXIY TAFAKKUR MADANIYATINING O'RNI VA AHAMIYATI.....	184-188
<i>Нуруллаева Зулхумор Сидаматовна</i> МАҚОМ САНЪАТИ БАДИИЙ-ЭСТЕТИК ХУСУСИЯТЛАРИНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ	189-193
<i>Наврўзова Гулчеҳра Нигматовна</i> “ҲУШ ДАР ДАМ” МОҲИЯТИ: МЕТАФИЗИК ТАҲЛИЛ	194-199
<i>O'razov Bobir Baxtiyorovich</i> IJTIMOIY DAVLATNING NAZARIY VA METODOLOGIK ASOSLARI: VUJUDGA KELISH SHARTLARI, BELGILARI VA FUNKSIYALARI	200-204
10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ	
<i>Xolmatova Malika Ibadullayevna</i> AD'JEKTIVLI IDIOMALAR: QO'LLANILISHI, KELIB CHIQISHI VA MADANIY AHAMIYATI TAHLILI.....	205-209

<i>Olga Filippova</i> CLUSTER IMPLEMENTATION OF FUNCTIONS OF REDUNDANCY MEANS.....	210-222
<i>Эргашева Асаль Эркиновна</i> СПЕЦИФИКА РИТМИЧЕСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОЗЫ МАРИНЫ ЦВЕТАЕВОЙ	223-226
<i>Xaitova Gulhayo Tovasharovna</i> TILSHUNOSLIKDA “YAQIN – UZOQ” OPPOZITSIYASINING CHOG‘ISHTIRMA TADQIQI MASALASI (ingliz va o‘zbek tillari misolida)	227-231
<i>Rustamova Dilrabo</i> ATAMALAR LUG‘ATIDA LUG‘AT MAQOLASINING TUZILISHI.....	232-241
<i>Кдырбаева Бахытгуль Кеунимжаевна</i> ПАРНЫЕ СЛОВА В КАРАКАЛПАКСКОМ ЯЗЫКЕ: ОБЗОР ОСНОВНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ.....	242-248
<i>Fayziyeva Aziza Anvarovna, Sadirova Sitara Sobirovna</i> TARJIMA MUAMMOLARINI YECHISH STRATEGIYALARI	249-253
<i>Alaudinova Dilnoza Rustam qizi</i> FRAZEOLOGIK (TURG‘UN) BIRIKMALAR VA ULARNI TARJIMA QILISH USULLARI	254-260
<i>Erdonova Muxlisa Hoshim qizi</i> ORNITONIM KOMPONENTLI MAQOLLARNING LINGVISTIK TADQIQI.....	261-265
12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР	
<i>Zaripov Mirzali Miraliyevich</i> KORRUPTSIYA MUAMMOLARINING SABABLARI VA YECHIMLARI	266-270
13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ	
<i>Yuldashev Mengali Ziyaduloyevich</i> BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARIDA MUSTAQIL ISHLASH KOMPITENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH.....	271-276
<i>Yarkinay Nurumbekova Anarmatovna</i> INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA MURABBIYLIK KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH PEDAGOGIK ZARURAT.....	277-284
<i>Sadullayev Dilmurod Baxtiyor o‘g‘li</i> INNOVATSIYA BOSHQARUV ASOSIDA BOSHQARUV XODRLARINI TAYYORLASH SIFATINI OSHIRISH OMILLARI	285-290
<i>Xudayqulova Zarifa Ummatqulovna</i> BO‘LAJAK PEDAGOGLARNI AKSIOLOGIK YONDASHUVLAR ASOSIDA MA‘NAVIY-MA‘RIFIY FAOLIYATGA TAYYORLASH IMKONIYATLARINI TAKOMILLASHTIRISH	291-301
<i>Бекчанова Солиха Давлатназаровна</i> ТИББИЁТ ОЛИЙ ТАЛИМ МУАССАСАЛАРИ ТАЛАБАЛАРИДА ДИВЕРГЕНТ ТАФАККУРНИ РИВИЖОЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ИМКОНИАТЛАРИ	302-307
<i>Xasanova Gulsanam Xusanovna</i> MAGISTRATURA TALABALARING TASHKILY-BOSHQARUV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MODEL I	308-314
<i>Allanazarov Qo‘ldosh Olimovich</i> TALABALARNING TANLAGAN KASBIY FAOLIYATI VA IJODIY QOBILIYATLARINI INTERFAOL METODLAR ORQALI RIVOJLANTIRISH	315-319

<i>Umarov Nurbek Irkinovich</i> KVEST TEXNOLOGIYASINI TA'LIM JARAYONIDA QO'LLASH ASOSLARI	320-324
<i>Буранова Мадина Уктамовна</i> ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТРАДИЦИОННОГО И НЕТРАДИЦИОННОГО ВИДОВ ЧТЕНИЯ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ	325-330
<i>Зияева Хушнудабону Илхомжон кизи</i> ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ ФОРМИРОВАНИЯ РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ РУССКОГО ЯЗЫКА	331-339
<i>Toshpulatova Dilraboixon Sobirjonovna</i> BIOLOGIYA FANINI O'QITISH JARAYONIDA O'QUVCHILARNING KREATIV QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH	340-346
<i>Madaminova Nargiza Zuxridinovna</i> YOSHLAR MA'NAVIY MADANIYATINI YUKSALTIRISHDA IJTIMOIY FANLARNING AHAMIYATI	347-351
<i>Shomurzayeva Nasiba Xoshimovna</i> PIYODA YURISH SAYOHATLARNI TALABALAR O'RTASIDA OMMALASHTIRISH	352-356
<i>Xoliyorov Murod Shavkatovich</i> O'QUVCHI YOSHLARDA IJTIMOIIY MOTIVLARNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHARTLARI.....	357-362
<i>Хамроқулова Дилнавоз</i> БОЛАЛАРДА ТАБИАТГА ДОИР ТАСАВВУР ВА ТУШУНЧАЛАРНИ ШАКЛЛАНИШИ....	363-366
<i>Tursunova Shaxzoda Baxromovna</i> TEXNOLOGIYA TA'LIMI O'QITUVCHILARINING IJODKORLIK QOBILIYATI VA BOSHQARUV MAHORATINI RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLAR.....	367-373
<i>Usmonov Abdurashid Norbo'tayevich</i> O'QUVCHILARDA DEVIANT XULQ SHAKLLARINING NAMOYON BO'LISHI VA TAHLILI	374-380
<i>Ўтанов Ўткир</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ЎҚИТУВЧИ МАЪНАВИЙ ҚИЁФАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ КОНЦЕПТУАЛ АСОСЛАРИ	381-387
<i>Kuchkarov Bahodir Tashmurodovich</i> BO'LAJAK HARBIY OFITSERLARDA UMUMMADANIY KOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI	388-392

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ

Шарипов Шохруз Фахриддин ўғли
Фанлар академияси Тарих институти
кичик илмий ходими, Тошкент, Ўзбекистон
Shohruz.sharipov.94@mail.ru

ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАРДА ХУСУСИЙЛАШТИРИШ СИЁСАТИ ТАРИХИ

Аннотация. Ушбу мақолада жаҳон мамлакатларида бозор иқтисодиётига ўтиш йўлида хусусийлаштириш сиёсати назарияси ва унинг тарихи ёритилган, шунингдек хусусийлаштириш сиёсатининг вужудга келиш сабаблари, унинг бозор иқтисодиётига ўтиш шароитида тутган ўрни тадқиқ этилган.

Калит сўзлар: хусусийлаштириш, миллийлаштириш, бозор иқтисодиёти, шахсий мулк, Европа Иттифоқи, АҚШ, Германия Федератив Республикаси.

Sharipov Shahrux Fakhriddin ugli
junior researcher at the Institute of History of
the Academy of Sciences, Tashkent, Uzbekistan

HISTORY OF PRIVATIZATION POLICY IN FOREIGN COUNTRIES.

Abstract. This article highlights the theory of privatization policy and its history on the path to the transition to a market economy in countries around the world, and also examines the reasons for the emergence of privatization policy and its role in the transition to a market economy.

Key words: privatization, nationalization, market economy, private property, European Union, USA, Federal Republic of Germany.

Шарипов Шахруз Фахриддин угли
младшим научным сотрудником Института
истории Академии наук, Ташкент, Узбекистан

ИСТОРИЯ ПРИВАТИЗАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ

Аннотация. В данной статье освещается теория политики приватизации и ее история на пути перехода к рыночной экономике в странах мира, также исследованы причины возникновения политики приватизации и ее роль в переходе к рыночной экономике.

Ключевые слова: Приватизация, национализация, рыночная экономика, частная собственность, Евросоюз, США, ФРГ.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V3SI9Y2023N01>

Кириш. Хусусийлаштириш иқтисодий тушунча бўлиб, мулкка эгаллик ҳуқуқини давлатдан фирмалар ва алоҳида шахсларга берилишини, хусусий секторга давлат хизматлари кўрсатилишини чеклашни ёки хусусий ташаббускорлик учун ғоят кенг имкониятлар бериш мақсадларида давлатнинг фаолияти соҳасини торайтиришни

билдирувчи тушунчадир[1;72]. Бу тушунча кўпинча давлат тасарруфидан чиқариш тушунчаси билан биргаликда ишлатилади. Мулкни давлат тасарруфидан чиқариш деганда эса - давлат мулки объектларини бўлакларга бўлиш ва улар асосида шахсий, хусусий, гуруҳ, худудий, хорижий ва бошқа мулк шаклларини шакллантириш. Бошқача қилиб айтганда, давлат тасарруфидан чиқариш бу давлат мулкни жамоат ва хусусий мулкка айланиши, хусусийлаштириш деганда эса давлат мулкни хусусий мулкка ўтишидир.

Собиқ совет давлатида жамият (аслида давлат) мулки мавжуд бўлиб, хусусий мулк шакли батамом тугатилган эди[2;65]. Бу эса давлат мулки- ҳеч кимнинг мулки деган дунёқарашни шакллантиришга олиб келди. Аммо, СССР қулагач вазият тубдан ўзгарди[2;64]. Ҳар бир давлат хусусийлаштириш жараёни қандай бўлишини ўзи танлади[3;750].

Мавзуга оид адабиётларнинг таҳлили. Ўзбекистон Миллий архиви фондларида ҳам мавзу доирасида кўплаб ҳужжатлар сақланади. Айниқса, М-30 (Давлат мулк қўмитаси) жамғармасида хусусийлаштиришга оид бўлган ҳужжатлар жамланган. Ушбу жамғармада 1991 йилдан то 1994 йилгача бўлган давр оралиғидаги ишлар мавжуд бўлиб, уларнинг умумий сони 1705 тани ташкил этади. Ушбу жамғармада Ўзбекистон Республикасида хусусийлаштирилган давлат объектлари ва уларнинг рўйхати, корхона ва ташкилотлар ёки жамоа томонидан ўзлари фаолият олиб бораётган корхонани хусусийлаштиришга кўмаклашиш каби хатлар ва бошқа мазмундаги ҳужжатлар мавжуд.

Ўзбекистонда хусусийлаштириш жараёнига бағишланган энг йирик асарлардан бири иқтисодиёт фанлари доктори В.А.Чжен ўзининг "Хусусийлаштириш асослари" номли китобида Ўзбекистон Республикасида хусусийлаштириш жараёнини қандай ташкил этилишини ва унинг иқтисодий асосларини таҳлил этади.

Тадқиқот методологияси. Мақола умум қабул қилинган тарихий методлар – тарихийлик, илмийлик, қиёсий-мантиқий таҳлил, кетмакетлик, холислик тамойиллари асосида ёритилган.

Таҳлил ва натижалар. XX асрнинг 90- йилларида Россия Федерациясида давлат мулкни хусусийлаштиришда ваучер орқали(Хусусийлаштириш чеки (Ваучер) - бу давлат ва коммунал мулкнинг хусусийлаштирилган объектларини тўлаш учун мўлжалланган махсус мақсадли давлат қимматли қоғози ҳисобланади) аҳолига бепул тарқатиш орқали хусусийлаштириш сиёсати қўлланилди[3;150]. Ваучер орқали хусусийлаштириш Россияда 1992-1994 йилларда амалга оширилади. Ундан олдин РСФСР Олий Кенгашининг 1991 йил ёзида қабул қилинган, давлат корхоналарини сотиб олиш ва уларни акциядорлик жамиятларига айлантиришни назарда тутган қонун ҳужжатлари қабул қилинган эди.. Россияда 1992 йил январ ойидан бошлаб давлат ва коммунал мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусий мулкка ўтказиш воситаси сифатида қўлланилган[4;140]. Кенг маънода "воучер" (инглиз тилидан таржимада - "квитанция, кафолат") - бу товар ва хизматларнинг қабул қилинишини тасдиқловчи ҳужжатдир (масалан, кредит бериш, қабул қилиш. пул (квитанция) ва бошқалар). Шу маънода, 1992 йилгача "ваучер" сўзи асосан профессионал муҳитда ишлатилган ва Россия аҳолисининг аксарияти учун бу тушунча деярли номаълум эди. 1992-1993 йилларда хусусийлаштириш даврида Россияда бу атама анча оммалашди. Бундан кўзланган асосий мақсад шу эдики, ваучер тарқатиш билан мулк эгаларининг кенг

қатламини шакллантириш эди. Аммо, ваучер тарқатиш тизими ўзини оқламади ва ҳаттоки ўта -йирик бойлар ва камбағаллар тизимини вужудга келтирди. Шунинг учун ҳам 2000 йиллардан бошлаб Россияда хусусийлаштиришга эмас, балки давлат улушининг иқтисодиётга кўпайтиришга ҳаракат қилинди. Бугунги кун Россия иқтисодиётида давлат сектори ҳам муҳим рол ўйнайди. Йирик корхоналарнинг умумий даромадларидаги давлат корхоналари даромадларининг улуши сўнгги йилларда барқарор ўсиб бормоқда. Россия Федерал Монополияга қарши Хизматининг (ФАС) яқинда эълон қилган ҳисоботида кўра, давлатнинг Россия иқтисодиётидаги иштироки тобора кўпайиб бормоқда. Шундай қилиб, Россия Федерал Антимонопол хизматининг маълумотларига кўра давлатнинг иқтисодиётдаги улуши 1998 йилда ЯИМнинг тахминан 25 фоизини, 2008 йилда 40-45 фоизини, 2013 йилга келиб у 50 фоиздан ортиғини, 2017-2018 йилларда 60-70 фоизини ташкил қилган ва бугунги кунда 66 фоиз атрофини ташкил этмоқда. Шу билан бирга, ФАС ҳисоботида қайд этилишича, 2012 йилда хусусийлаштириладиган йирик компаниялар рўйхати кенгайтирилган ва давлат улардаги улушини сезиларли даражада камайтирмоқчи ёки ҳатто бутунлай сотиб юбормоқчи эди. Бироқ, режалар ўзгарди ва энди давлат корпоратив назоратдан воз кечмоқчи эмас.

Аммо, биз Қозоғистонда бошқача ҳолатни кўришимиз мумкин. Қозоғистон иқтисодиёти, шунингдек, йирик давлат корхоналари, саноат ва молиявий конгломератларнинг, айниқса, газ, транспорт, электр энергияси, почта ва уяли алоқа хизматларининг устунлиги билан тавсифланади. 7000 га яқин давлат корхонаси рўйхатга олинган бўлиб, улардан мингдан ортиғи муҳим ҳисобланади, чунки уларда 250 дан ортиқ киши ишлайди. 2017 йил октябр ҳолатига кўра, Қозоғистонда фаолият юритаётган барча компанияларнинг қарийб 10,3 фоизи давлатга тегишли ёки давлат иштирокида. Сўнгги йилларда йирик компанияларда давлатнинг улуши камайтганидан кўра сезиларли даражада ошди. 2017 йил октябр ойида Қозоғистонда фаолият юритаётган йирик корхоналарнинг қарийб 46,9 фоизи тўлиқ давлатга тегишли ёки давлатнинг қисман иштирокида. Бу сўнгги ўн йил ичида давлат секторининг йирик бизнесдаги улушининг энг юқори кўрсаткичидир. Ўрта корхоналарда давлат корхоналарининг улуши йирик компанияларга нисбатан сезиларли даражада юқори (56,5%). Шунга қарамай, давлатнинг ўрта корхоналарга нисбатан улуши камайиб бормоқда. Қозоғистон 2020 йилга бориб иқтисодиётдаги давлат улушини 15 фоизга қисқартиришни мақсад қилиб қўйган эди, бу эса мустақилликка эришгандан кейинги энг катта мақсадли хусусийлаштириш дастуридир. Сўнгги йиллардаги хусусийлаштириш дастури ниҳоятда улуғвор кўринади, чунки у 800 га яқин компанияни, жумладан, "энг кучли 65" ва баъзи йирик корхоналарни хусусийлаштиришни таклиф қилди. Лекин бу режа хусусийлаштириш рентабеллик, компания фаолияти ва самарадорлигини сезиларли даражада оширишга олиб келиши мумкинлиги ҳақидаги ғояни сезиларли даражада қўллаб-қувватлаган бўлса-да, унга амалда эришиб бўлмади. 2020 йил якунлари бўйича давлатнинг иқтисодиётдаги иштироки кўрсаткичи 50 фоиздан ортади.

Жаҳон тажрибасидан аниқки, хусусийлаштиришнинг бир қанча услублари мавжуддир. Аммо, тажрибада доим ҳам бир услуб қўлланилавермайди, амалётда уларнинг кўпчилиги бир вақтнинг ўзида қўлланиш ҳоллатлари ҳам кузатилади. Бу эса

вазиятга ва аҳолининг молиявий аҳволига бўғлиқ бўлади. Хусусийлаштириш жараёнида аҳолининг тўлиқ ҳамма қатламини ҳам қамраб олиб бўлмайди. Буни албатта иложи йўқ. Чунки, ҳамма ҳам ишлаб чиқаришда бошқарувчилик қобилиятини кўрсатиб, компанияларни сотиб ола олмайди[7;134].

Хусусийлаштириш жараёни жуда мураккаб жараёнлардан бири бўлиб, бу жараёнда кичкина ҳатто ҳам катта иқтисодий талафотларни олиб келиши мумкин. Шунинг учун ҳам халқаро тажрибани ўрганиш мақсад мувофиқдир. Халқаро тажрибани ўрганиш орқали олинган ижобий хулоасалар ва йўл қўйилган хатолардан олинган хулоасалар бу жараёни янада тўлиқроқ тасаввур қилишга ёрдам беради.

Кўпчилик тадқиқотчилар фикрича, давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш жараёни ҳақиқий иқтисодий тушунча сифатида Буюк Британияда бошланган. Бу асосан ушбу давлатда иқтисодиётда давлатнинг улушининг камайиши, бозор иқтисодиёти томон ҳаракатланиш шароитида хусусий мулк шакллларини янада қўллаб-қувватлаш нисбатан бошқа давлатларга олдинроқ бошланганида эди. Негаки, бозор иқтисодиётига хусусий мулкчилик шакллари сиз ўтишнинг иложи йўқ эди. Кўплаб мамлакатлар кейинчалик ўзларининг хусусийлаштириш жараёнига айнан Буюк Британия тажрибасини асос қилиб олишган. Буюк Британия тажрибаси жаҳонда "Мурасасиз хусусийлаштириш" деб ном чиқарган бўлиб, унда хусусий мулк устунлигини таъминлаш асосий мақсад ҳисобланади. Ушбу иқтисодий ғояга кўра, хусусийлаштирилган мулк эгаси ўз мулкидан тўлақонли фойдалана олиши ва ундан максимал даражада фойда олиши зарур. Давлат хусусий мулкни қўллаб-қувватлаш орқали эркин рақобат муҳитини яратади. Бу эса ўз навбатида аҳоли даромадларини ўсишига олиб келиб, ижтимоий ва иқтисодий муаммоларини камаяшига олиб келади. Ғоянинг асосий тамойили шундан иборатдир[14;82].

Ушбу тамойилларга ҳатто бугунги кунда ҳам амал қилиниб келинмоқда. Масалан, Халқаро валюта жамғармаси ва Жаҳон банки давлатларнинг ривожланишида хусусий мулкнинг устунлиги ва давлатнинг иқтисодиётдаги ролини пасайиши зарурлигини тавсия беришади. Аммо, Британия моделини ҳамма давлатларда бир хил қўлланишни иложи йўқ. Негаки, ҳар бир давлатнинг иқтисодиёти турлича ва унинг ривожланиш йўли ҳам ўзига ярашади. Шунинг учун ҳам хусусийлаштиришда ҳар бир давлатнинг ўз йўли мавжуддир.

"Британия парадигмаси" доирасида хусусийлаштириш асосан Ғарбий Европа мамлакатларида олиб борилди ва хусусийлаштириш натижаларига кўра натижасиз бўлиб чиқди. Чунки, ҳар бир давлатда хусусийлаштириш сиёсати, шароити ва иқтисоди ҳар хил эди. Натижада, хусусий мулкнинг устунлиги ва унинг самарадорлигига қатъий ишонган неолибералларнинг мафкураси ("Британия парадигмаси"нинг тарафдорлари) Европа мамлакатларида хусусийлаштириш натижаларига кўра рад этилди. Бу ғояга нисбатан қарама қарши бўлган "бозор фундаментализми" номини олган мафкура пайдо бўлдики, у асосан бозор иқтисодиёти имкониятларини қайта баҳолаш ва давлатнинг тартибга солиш ролини инкор этишни асосий ғоя қилиб олди.

Кейинчалик Ғарбий Европа ва АҚШда ҳам XX асрнинг иккинчи ярмида ҳам хусусийлаштириш жараёни бошланди. Бу ерда табиий савол туғилади, нега айнан Европа давлатларида ва АҚШда хусусийлаштириш жараёни XX асрнинг иккинчи ярмидан бошланди? Бунинг асосий сабабларидан бири шу эдики, XIX асрда саноат

ривожланишининг дастлабки босқичида кўп капитал талаб қилувчи тармоқларда капитал оқимини ва инфратузилма ривожланишини таъминлашга фақат давлат қодир эди. Аммо, иқтисодий ривожланишнинг тегишли даражасига эришилганда, давлат "ўз аҳамиятини йўқотади" ва хусусийлаштириш орқали хусусий капиталга ўз ўрнини бўшатиб бера бошлади. Бу эса ўз навбатида иқтисодиётни янада ўсишига олиб келди. Масалан, аҳолининг жон бошига ўртача даромади хусусийлаштириш амалга оширилган ва иқтисодиёти янада ўсган давлатларда юқори даражага чиқди. Аммо, кам ривожланган давлатларда бу кўрсаткич пастлигича қолди. Ривожланган мамлакатларда (Германия, Япония, Австралия, Франция, Буюк Британия) аҳолининг жон бошига ўртача даромади кам ривожланган мамлакатларга (Покистон, Колумбия, Ҳиндистон, Уругвай, Иордания) нисбатан бир неча барабар юқорилигининг асосий сабаблардан бири ҳам айнан бу давлатларда хусусий мулкнинг давлат иқтисодиётидаги улуши кўплиги ва давлатнинг иқтисодиётга ўрни пастлигидир.

Хулоса ва таклифлар. Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, мамлакатнинг мулкни тақсимлаш соҳасидаги имкониятлари кўпинча иқтисодий институтларнинг нисбати билангина эмас, балки жамиятдаги сиёсий кучларнинг уйғунлиги билан ҳам белгиланади.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Сулайменов М.К. Становление и развитие гражданского законодательства Республики Казахстан. -Алматы. 2006.-С.72.
2. Black, Bernard, Reinier Kraakman, and Anna Tarassova. "Russian privatization and corporate governance: What went wrong." *Stan. L. Rev.* 52 (1999)
3. Приватизационный чек // Большой юридический словарь / Под ред. А. Я. Сухарева, В. Е. Крутских. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: ИНФРА-М, 2003. — 703 с.
4. Олег Мороз. Хроника либеральной революции: как удалось отстоять реформы. — М.: Радуга, 2005.
5. Госкапитализм в России вышел на новый уровень\\ <https://www.vedomosti.ru/economics/articles/2019/04/30/800603-goskapitalizm-v-rossii-vishel-na-novii-uroven>
6. Андрей Полунин, Россия заигралась в монополию: Доля госкомпаний в ВВП страны выросла до 70 процентов, 29 сентября 2016 (Andrei Polunin, "Russia Played a Monopoly: The Share of State-Owned Companies in the Country's GDP Grew to 70 percent", *Free Press*, September 29, 2016), <http://svpressa.ru/economy/article/157621/>.
7. Narziev O. Genesis and Development Of Capital Market In CIS Countries: Cases From Russia, Kazakhstan, And Uzbekistan. // *Psychology and Education* (2021) 58(1) (Scopus)
8. "In Kazakhstan, the state's share in Big Business Reached a Peak in 10 ears", *Informburo*, October 12, 2017, <https://informburo.kz/novosti/v-kazahstane-dolya-gosudarstva-v-krupnom-biznese-dostigla-maksimuma-aposlednie-10-let.html>

9. OECD, Comprehensive Country overview of Kazakhstan, Part II, Depth analysis and recommendations, 2017.
https://www.oecd.org/dev/MDCR_Kazakhstan_Vol_2_web.pdf
10. Реформы в Казахстане: успехи, задачи и перспективы, ОЭСР, 2020, С.81\\
<https://www.oecd.org/eurasia/countries/Eurasia-Reforming-Kazakhstan-Progress-Challenges-Opport.pdf>
11. Parker D. The UK's privatization experiment: the passage of time permits a sober assessment. CESifo Working Paper. 1126. Munich: CESifo.
12. Kikeri S., Phipps V. Privatization Trends. A Record Year in 2006. World Bank, Washington, DC. URL: <https://openknowledge.worldbank.org>
13. Bortolotti B., Pinotti P. The Political Economy of Privatization // Fondazione Eni Enrico Mattei Working Paper. № 45.
14. Константинова Е.П. Международный опыт приватизации: причины, цели, факторы|| Вестник Поволжского института управления 2015 № 6 (51).

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/9 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).